ФЛЕЙТА ЗЕМЛІ І ФЛЕЙТА НЕБА

...Може, ти й чув людську флейту, але

не чув флейти землі; може, ти й чув

флейту землі, але не чув іще флейти неба!

Чжуан-цзи, розд. II,

"Згладжування протилежностей"

1. Ad amussim!*

Кажуть, у Давньому Китаї, коли бралися до якогось пильного діла нехай десять чоловік, то завжди з-поміж себе вибирали одного трутня. Усі щось мудрують, носять, копають, а один має просто бути коло них. І це вважалось його роботою. Ну, скажімо, будують домну. Той носить воду, той місить вже глину, той тримає буйвола і відмахує від нього хмару ґедзів, той сипле в рідку глину перетерті кізяки — а він лише сидить в кінці подвір’я, підмостив під себе шовкову подушечку і або співає, або голосно хропе.. Той подався обніжком до недалекої Жовтої Ріки, витяг з очерету схований човен, відіпхнувся дрючком і поплив, щоб трохи далі нарвати лотосового коріння для поросяти, аби не так верещало у хліві.. Той підгодовує трохи менших за павичів курей і качок і згодом виганяє їх на пашу до Жовтої Ріки.. І кожен знай мудрує: як би то хапнути там найтов— стішого коропа чи хвацько копнути під ребра чужого кабанчика, чи сховатися під найбільшою в світі спідницею.. А він лежить собі і все співає.. Присмалить сонце — перекотиться в тінь, піднесуть, доллють ще цуйки, він вип'є, утреться, вийде посеред двору, розстібне ширінку, трохи потанцює — і знов у холодок.. І всі знали: інакше і не могло бути. Він їм давав абсолютну свободу вмерти і щасливо переродитися. Інакше тихенько показяться, усі, як один!.

* Чиста робота.

2. Ohne Name

І ніби давно і недавно Європа ловила останню свою викопну ящуриху. Її голівка на довжелезній шиї то пірнала, то виринала у мільйонах голів, і кожна голова була мініятюрним скелястим Лох— Нес.. Хоч єдиним, хто мав повне право розбити це чарівне водяне дзеркало, був сніговий чоловік, поросли ведмежим хутром. Зі сліпучих Альпійських гір він часом сходив у людські доли і вишукував собі там жінку.. Але минає трохи часу і заклопотаний світ раптом задирає голову і роззявляє рота: згори падають небесні гриби. Але не долітають, і такі ж недосяжні, як і та голошкіра викопна жінка, вихляються в небі.. А те, що тут, під ногами, якось відразу поблякло, змізерніло.. Тихо відходить в землю Генрі Мур, і десь аж за рік по смерті Всесвіт згадує і просить щось написати.. І я згодився. Навіть придумав назву: Армстронґ Бронзових Гір.. Або так: Медвяні Гори Пізньої Бронзи.. Чи могло бути щось легше? Чи не простіше було написати розвідку про довжину нігтів у китайських імператорів династії Хань? Але уявіть собі той час.. Писати про Луї Армстронґа, зазирати в його далеку пащу, звідки в сліпучих спалахах його язик вивергає безконечні бронзові гори Генрі Мура, — тоді було все одно, що балакати про зовсім іншого Армстронґа, того, що гупав по Місяцю, тобто мати на увазі не так гори, як вигаслі кратери, і, не дай, Боже, навіть і впасти у якусь місячну яму.. А що може бути легше і ближче за Місяць!.. Одне слово, через мої лінощі не відбулась мандрівка на Місяць, і Всесвіт про Мура так і не почув.. А тут знов як грім: Паунд і Лоуренс! Все на купу! І я мушу пов’язати їх разом, інакше не впоратись.. Тому, згадуючи нещасних поетів, матимем на увазі щось набагато коштовніше, хоч би й бронзово-золоті гори пана Мура.. І навпаки — посмоктуючи мед із бронзових дупел і прислухаючись уночі до ведмежого рикання з глибин сліпучої пащі, подумаємо й про кисло-гірких Паунда і Лоуренса.

Тобто unus vir nullus vir — однією рукою не заплещеш в долоні? Аякже. Бо кажуть ipsa se velocitas — навпростець тільки ворони

літають.. Або: скоро робиться, сліпе родиться. Тобто, подивитись на Захід зі Сходу? Але чи не буде це mugle hiccum — видоїти цапа? Ні: infelix mus est cui non lare plus est — бідна та миша, котра лиш одну дірку має. Або й так можна ще сказати: in mango magni capiuntur flumine pisces — великому й велика яма.

3.Luna latrantem canem non curat*

Паунд і Лоуренс.. Все одно, що сказати: хрін і перець. І той, і той — продукт однаково відомий в поетичній коморі. Я почав був з Паунда, але щойно розкусивши кілька рядків, прожогом кинувся до Лоуренса. У Паунда стіл багатий, але трохи ніби пісний. Там алкоголь у делікатних наперстках. У Лоуренса трохи пересолене, зате багато простого червоного вина. І коли смакував його, у мене часто було відчуття, що п’ю з реальним чоловіком, хоч, повторюю, для багатьох він уже lupus in fabula, якщо не більше. І хоч я пізнавав Його, як пізнають, скажімо, гірчицю чи тертий хрін з буряком, чи той-таки стручковий перець, — за всіма цими гарячими рисами ховалась урочиста монументальність. Гадюка, що виповзає з вогняного кендюха під сицилійською Етною. Слони похитуються, трохи підпилі в ритуальній нічній оргії в Індії.. Він, може, після надто розлогих, надто виснажливих і розумних шматків прози любив витесати якийсь віршик так, як зі свіжого дерева завзятий майстер з якогось племені в самім серці Африки витесує маску. Всі знають цю техніку, але бояться. Бояться, що свіже, розбухле соком дерево потріскає на очах. Але він не боявся. І що будуть тріщини, і сліди від сокири надто різкі, грубі. Поколені, але живі. Це не є речі, що ними бавляться, вертять і так і сяк.. Ні, це не ляльки. Це живі істоти, котрі вистояли. Бо що таке сама людина? Власник кількох десятків кісток (з декількох справді може вийти непогана флейта, якби хтось умілий провертів дірочки де треба), доброї торби м’яса, крові, жменьки мозку.. Хтось колись, дуже давно, міг володіти навіть і жінкою.. І цілою державою. Але той, котрий володіє знанням диких звірів, — тисячоокий, тися— чокрилий, всемогутній і лагідний. Хоч кажуть і так: inops potemtem dum vult imitari perit — з їжака не буде бика. Або й так: не буде баба дівкою. Хоч я не думаю, щоб це стосувалось поетів..

У тому числі Паунда. Це поет повітря. У нього все вібрує, переливається. Це повітряний змій. Він любить пірнати у сліпучі ями високого осіннього неба. Це ніби про нього: in altum tendens cadit ab alto — високо літає — низько сідає.. Яка людська мудрість розкішна., і яка жорстока. Знаючи, що немає краю ані вгорі, ані внизу, він мусив довго і низько падати і, обминувши Пізанську вежу, влетіти до пізанської в’язниці.. Хоч і там усе пір’я й луска і далі мінились у нього, вигравали.. Коли торкаєшся його слова, за ним нема відчуття близької людини.. Нема теплого дихання..

* Пес виє, а місяць світить.

А може, насправді й не існувало такого чоловіка, а лише була дуже сильна, потаємна, спільна мрія мати такого чоловіка, мученика і дракона водночас, із чималим хвостом?.. Бо підніматись у небо під цим вітром — що може бути трагічніше й радісніше? І там немає вже такого звичного запаху, кольору. Відполіроване вітром, там усе чистіше., дзвінкіше чи як., назвати це міг колись молодий Тичина хіба., той теж знав флейту неба.. їх, таких знавців, не так і багато.. Знаних і зовсім незнаних.. Ці щасливці або вмирали ще маленькими і відлітали туди одразу, або заліплювали собі вуха воском.. Бо підніматись у небо — це стрімголов пірнати в Абсолютний Час. Небо — усе, що було і що нас чекає, наша Інша історія..

Дерева вкриті снігом.

На вершинах вітер і білий шепіт.

Напливи з дзеркал у місячні ночі.

Це дуже високі дерева.

Необережного шлях.

Так сказав Воробйов, знавець неба. Ранкового і вечірнього. І нічного — коли людина сама вже стає великим бездонним нічним небом, стає Всім.. А Паунд вибрав ясний день, захмарений кількома європейськими війнами.. І його цей день пік немилосердно. Усе, увесь цей "розбитий сніп дзеркал" розпікав його безжалісно. На його місці кожен би звуглився. А він вистояв. Може, Конфуцій не дав згоріти?..

Я згадав Воробйова невипадково. Цей індо-арійський поет повітря за найкоротший свій відтинок часу бере величину "барва". Можливо, колись так називалась якась пракомаха чи ще щось. Можливо. Бо я щось у жодному словнику не знайшов такого терміну. І як сумно буде, коли й згодом, у третьому тисячолітті його ніхто не знайде.. Так от, ця одиниця (позначення її зовсім інакше, аніж згадане нами недавно — автентичні позначки переховуються в надійному місці) вимірює дуже витончений вид енергії, котру виділяє невелика пелюстка певної соковитої квітки в затінку літнього дерева. Як неважко здогадатися нашому любому читачеві, котрий, як то кажуть liguam caninam comedere — з’їв собаку на таких штучках, — оце і є усім нам відомий "людський час", а те дерево — народ, або інакше — "небесний час". І коли дерево в цвіту — кажуть: "зоряний час". Ми оминаємо свідомо

стихію води, де індо-арійський майстер не гірший, аніж у небі. А може, й кращий.. Небесні часи об’єднуються, творячи так звані "епохи", а ті вже можуть утворити і "вічність". Це вже від них залежить. Існує ще так звана "музика небес", але це вже відноситься до "вічності" — про неї трохи згодом. Ми ж лише розглянемо поки що так званий "соціяльний час", що є тотожний "небесному часові", хоч і не завжди., але таким він принаймні має бути. Це, зрештою, теж не зовсім наша справа — судити, який він.. luna latrentem canem non curat — пес гавкає, а місяць світить..

Паундові оди — це епохи, без сумніву. Хмари в небі. Такі ж перебіжні й великі, і розбурхані. Чи можна їх назвати Високими Одами чи Гімнами? Це так називалось у каноні Конфуція, я їх просто називаю одами, мені здається, Паундові смерчі витягують у небо забагато людського сміття, але, можливо, я помиляюсь. Приглянувшись, там завжди когось

впізнаєш. Он та хмарина трохи нагадує патетичного, незрівнянного дуче, ось він виголосив полум’яне слово, і на виноградники понад Тібром закрапав тихий дощ. Ось небом квапляться довгі трубадури, у них обвислі від вина і співу животи, вони ніяк не знайдуть Пезаро, трохи перебрали.. Ось налітає величезний Сигізмундо Малатеста і над Флоренцією раптом випорожнюється зі страшним гуком і помпою.. Все велике переселилось на небо, в його оди. І то чим далі від так званого нашого часу, тим тонше, опукліше. Можновладці Ренесансу, меценати, банкіри.. Ану, пригляньмося пильніше — чи нема там самого пана з панів, Езри Паунда? Є! Він там, між усіх їх, такий самий занесений, строгий з профілю. У всіх він — у Белліні, П’єтро деля Франческа, Фра Анжеліко, Дуччо, Джотто.. Скелі, як гусяча шкіра, готичні жінки, Кавальканті.. Усюди він свій.. Невидимо він перейняв спадки найбільших володарів того часу у свою потаємну власність. Добрих пів-Італії.. Але разом з їхніми краєвидами, з їхніми палацами і найманцями Паунд успадковує і їхнє оглушливе падіння, їхню величну поразку. Окрім його томів — сама його доля. Це те, що відбулось, гірко, але відбулось і може бути перенесене, як фреска на стіну кінця другого тисячоліття. Він пішов і повернувся. Його зір — це все, що відкривається перед загонистим дрібним хижаком із сім’ї яструбів, він чигає легко і безтурботно і так само легко роздирає кігтями здобич. Часом у нього гірко-кисла міна знудженого підмайстра-маляра чи кінного найманця. Але що далі в давнину, його вираз м’якшає, і вже, аж на тім кінці світу, коли надходять давні китайці, він просто розцвітає дівочим рум’янцем, стелиться травою під ноги чи визирає замилуваними очима коропа зі ставка, куди високий Конфуцій кидав жменями твердий, як кістка, корм.. Але не треба забувати: Паунд — — повітряний змій, дракон. Ця істота вишита золотом на імператорському одязі. Він раптовий і щедрий, і гнівний, але завжди справедливий. Це великий хаос, що насправді є виявом найточнішого розрахунку, тут уся найповніша гама блиску Піднебесної.. Так, але навіть у нього з’являється якась нехіть у виразі.. lassus tamquam caballus in clivo — втомився як собака.. Особливо у пізніх одах. А хіба не втомишся? luna latrantem canem non curat — пес виє, а місяць світить..

4. Ipsi testudines edite quicepistis *

У багатьох мудрих людей на Заході склалась поважна думка, ніби Лоуренс галопує по буйних квітучих луках Персефони.. Може, й так. Що любить повалятися, погасати в соковитій траві — правда. Але хто не любить? Хто з нас не любить на якусь мить сп’яніти від гострого земляного духу, цього найміцнішого, найреальнішого алкоголю. Хоч він і страшний., найближчий до смерті.. Паунд боявся його. Він ховався у камінь, хотів освоїтись у пізній готиці, там, де ще не охолов слід різьбярської руки, переховувався у фресках дученто, треченто і квадроченто, він хотів би доглядати розарій, що обвівається Середземним морем. Це те, що найдальше від Тут, звідки пронизливо тхне земляним духом. Лоуренс змайстрував таку собі книжечку "Квіти, птахи і звірі" — і в ній є все: нетерплячість, незграбність, затягнутість.. Так, але в нього є Тут, що найближче до Мене з Тобою, доторк до смерті-народження. Цією хмільною брагою насичено все —— фіги, райські яблучка, кипариси, риба, гадюка, осел, рудий вовк.. І, чи не найбільше, черепаха. її залізними кігтями він розбурхує цілий шквал земляного духу. Це вам не байка про хитромудру черепашку.. Ні, це Вона і Ви — вона з чорно-бурим лисячим боа на шиї з вами під ручку виходить матюкаючись з якоїсь прокуреної діри десь на Подолі чи в Лондоні, виводить вас із неонових ліхтарів, стиснувши міцно руку, звертає у темніший, чимраз нижчий і вужчий завулок.. "Куди ти мене ведеш? — Ви питаєте занепокоєно. Тут темно і мокро, на мене тут може скочити якийсь скіфський емігрант з

* Ви піймали черепах, ви їх і їжте.

ножакою., я хочу назад у Європу..". Але хіба тут, у Європі, Ти чуєшся по-справжньому Тут?

Не варто у цім житті спокутуватися швидкістю. Це ще не рух. Рух — усе, а швидкість — може, хитрість, не більше.. Чи може Ахілл наздогнати черепаху? Свого часу філософ Зенон дійшов своїм розумом, що ні, людської швидкості тут замало. Трохи пізніше один старий

нещасний чоловік ще за епохи Великого Застою у своїм трактаті "Приручення скла" пробував довести, що відомий поет Середнього і Великого Застою Воробйов таки зміг наздогнати Черепаху, вимірюючи Простір довжиною забарвлення квітки, що насправді є Часовою категорією, і, таким чином, пролітаючи над Простором майже як джміль. Більше того, авторові трактату "Приручення скла" навіть здалося, що той джміль переганяє самого себе.. Така перемога у науковім світі означала щонайменше сенсацію, міжнародний шок — тим часом той-таки Простір зумів запропастити унікальний трактат десь у кришталевих стайнях Молоді. Одним словом, ad amussim, чиста робота.. Так, то був геройський чин. Автор трактату лише може це знов і знов потвердити і додати, що якось літом, десь під кінець Великого і на початку Більшого Застою він сам власноручно тримав за ногу переможця поета у затоці Чорторию, коли той пірнув у погоню за раком на відчайдушну глибину Бистрина зносила його прудке тіло у Простір, але автор трактату "Приручення скла" міцно тримав його за одну ногу з берега, прив’язавшись до якоїсь столітньої верби і зазнаючи такого відчуття, ніби в його руках випручується жилава нога лотоса, пориваючись у прірву Часу.. Тоді, в той момент, поет уже наздоганяв на дні рака з голими руками, лише зі шкіряною торбиною в зубах. А уявляєте, що може рак? Це черепаха в кубі! Чи поет наздогнав його тоді? Автор трактату вже не пам’ятає.. Не пам’ятає, й чи випірнув тоді сам переслідувач.. Це було так давно..

5. Chorobacus galapagossi

Тим часом у Тихому океані, де трапляється найбільша черепаха, коло Ґалапаґоських островів, у товщі води раптом знаходять впадину углиб на два й півкілометра, де має бути крижаний холод і ніякого життя..

Аж там кишить всілякими істотами. Ще і ще опускають свій глибинний невід океанологи — і знов тріпочуть якісь жовті медузи, звиваються якісь черви з червоними гривами, велетенська риба.. І це звідти, куди не прослизає жоден промінець. А саме дно тріснуло, і з тої

тріщини булькає лава. І там скраю вони собі живуть, забуті сонцем. Але не забуті Землею! Вона сама, своїм утробним теплом пригріла їх, найглибших.. Тоді вчені знов пхають туди безконечно довгу елястичну рурку, подібну на завислу ліану, чий один кінець губиться у сліпучому небі, а спідній лягає коло тієї печі на дні. Витягують за кілька днів. Аж там довжелезний, до двох метрів, хробак усередині. І не має він ні голови, ні хвоста, ні очей, ні вух.. Нічого. Але аби він мав голову, то чи не глянув би на людей як на якусь найдрібнішу верхоплавку?.. Але нащо йому голова, коли він сам — одна суцільна універсальна голова?.. І він навіть не озвався до тих людей — так, ніби їх там ніколи і не було..

6. Ist aec in me cudetur faba*

Що їх усіх об’єднує? Вони ще пам’ятають про "затонуле золото". Де воно лежить? І тут погляди Паунда і Воробйова парадоксально перетинаються: Візантія. Найтоншим волоском довжелезного хвоста, яким завершується його IX ода, Паунд виводить у повітрі: Сан Вітале. Так, це Равена V—VII ст., мозаїки візантійського храму Сан Вітале, однієї з перлин Адріатики. Це мозаїки Святої Софії в Києві. І Велике Розширення очей почалось, мабуть, таки з очей Оранти.. Розкіш, монументальна статичність — що може бути надійнішим "підмальовком" для суб’єктивно-рафінованого? Глибше — урочистість, білі шати, золото, блакить, порфір, а поверх цього тла — буйна гра, неймовірні вибрики, дитячі малюнки на піску, мерехтіння і манірність — усе, що заперечує поважність і статику — тобто доповнює її. Усе велике — з великого надміру, з буяння. Бездонність дитячого сміху, невичерпність чаші з вином. У своїй суті вони гурмани, естети. І водночас — стихія. Одним словом — повітряний змій, дракон — головою занурений в Архаїчність, а хвіст бовтається перед нашим носом..

Лоуренс — варвар, якщо подивитися з Візантії. Але де вже той Царгород, звідки б ми стали оглядатись? Лоуренс вдихнув у свої хворі європейські легені увесь етруський світ — і з ним зійшов під землю. Вони його навчили навігації у водах Смерті, що є лише перепочинком перед новою зорею. Це перевернута Візантія, її антипод, земляне

дзеркало. Він учить вдивлятися в земляне дзеркало очима черепахи. Налягаючи на дзеркало усім тілом, їй чутно пульс Землі. Але хто вона, що ми знаємо про саму Черепаху?.. "Шу Цзін" каже:

".. .Тріщини на спині черепахи творять дощ, або по дощі небо, що розпогіднюється, або стіну гнітючого туману, або зловісні сплутані хмари..."

Ви хотіли познайомитися з мадам Черепахою? Зачекайте трохи, пана Лоуренса нема вдома — він прийде, і ви познайомитесь., а вже Вона рекомендуватиме вас Етрускам, s’il vous plait..

7.

Щойно торкнувся земляного дзеркала, як відчув, що все, діло зроблено і мені пора усуватись.. Res est in vado. Рибка в сітці..